

Saleh Mothana Obadi

ENERGETICKÁ BEZPEČNOSTĚ A DIMENZIA GEOPOLITICKO-EKONOMICKEJ RIVALITY

Abstract: *This paper examines one of the dimensions of energy security such as the geopolitical-economic issue. With the increasing demand of energy, all countries have been doing everything to secure energy resources for their economies, even using political, economic and military power. The main objective is to examine part of the energy security issue related to oil and gas, with focus on geopolitical-economic aspect of oil and gas and the related rivalry between economic and energy superpowers. Given the importance of energy resources for all economies, the economic powers of this region, e.g. the USA, are also trying to have control over the region's mineral resources. This interest has led to geopolitical rivalry between the mentioned countries and has an impact on the political and energy (in)security of many countries within and outside the region.*

Keywords: *energy security, geopolitical economy, energy economics, Caspian region, crude oil, natural gas, Russia and Ukraine*

JEL: F 5, N 7, O 13, P 28, P 48, Q 41, Q 43

Úvod

V jednoduchom vyjadrení energetická bezpečnosť spočíva v neprerušenom zabezpečení potrebných energetických dodávok v požadovanej kvalite a za prijateľnú cenu. Jednotlivé krajiny sa snažia dostupnými prostriedkami a možnosťami zabezpečiť energetické zdroje pre chod hospodárstva a dôstojné fungovanie spoločnosti. Vzhľadom na rastúce ceny energetických zdrojov a postupné vyčerpanie niektorých z nich krajiny, resp. medzinárodné subjekty, hľadajú optimálne riešenia aj s investíciami do nových technológií nielen na zvýšenie ťažby a zníženie nákladov, ale aj na objavenie a rozvoj nových obnoviteľných zdrojov energie. Pri tomto procese sa vynárajú mnohé otázky, napr. do akej miery môžu jednotlivé krajiny, najmä rozvinuté alebo producentské, ovplyvniť klesajúce rezervy ropy a zemného plynu. Dokážu nové technológie zvýšiť produkčný a rezervný potenciál spomínaných zdrojov energie? Do akej miery ovplyvní honba po spomínaných zdrojoch životné prostredie?

V súčasnosti sa energia produkuje z konvenčných a nekonvenčných zdrojov. To znamená, že s rozvojom nových technológií sa podarilo ťažiť energetické zdroje, ktoré boli v minulosti veľmi ťažko dostupné, ba dokonca nevyťažiteľné. Inovácie

a nové technológie nie sú dostatočne využité nielen v ťažobnom priemysle (ťažba ropy a zemného plynu z bridlíc, nízkopriepustných pieskov a hornín, metán z uhoľných slojov atď.), ale ani v efektívnom spracovaní energetických komodít (skvapanie plynu atď.) a v rozvoji obnoviteľných zdrojov energie (solárna, veterná, jadrová, hydrologická energia, energia z biomasy atď.).

Hlavným cieľom tohto príspevku je skúmať otázku energetickej bezpečnosti súvisiacej s ropou a zemným plynom so zameraním na geopoliticko-ekonomickú stránku ropy a zemného plynu a s tým súvisiacu rivalitu medzi ekonomickými a energetickými veľmocami.

1 Geopolitická ekonómia ropy a zemného plynu

„Standard oil (dnes Exxon mobil) a Shell dosadzujú a zosadzujú kráľov a prezidentov, financujú palácové sprisahania a štátne prevraty, majú k dispozícii nepočtené množstvá generálov, ministrov a Jamesov Bondov a rozhodujú o mieri a vojne v každej oblasti a v každom jazyku.“ (Galeano [7], s. 157).

S rastom významu energetických zdrojov v jednotlivých ekonomikách sa zostruje aj geopoliticko-ekonomická rivalita, najmä medzi veľkými hráčmi svetovej ekonomiky tak na regionálnej, ako aj na globálnej úrovni. Napokon, história je bohatá na skúsenosti takéhoto typu rivality. Koloniálna éra, najmä od konca 15. storočia, bola najvýznamnejšou érou, počas ktorej sa zostrila rivalita medzi rôznymi impériami s cieľom kontrolovať čo najviac území bohatých na rôzne komodity. Geopolitický boj bol vždy hlavným nástrojom ochrany, resp. zabezpečovania ekonomických záujmov. Úspešnosť rivalov presadiť sa v regionálnom alebo globálnom geopolitickom boji je podmienená ekonomickou silou daného medzinárodného subjektu.

Dynamický vývoj ťažby nekonvenčnej ropy a zemného plynu zmenil scénu globálneho energetického trhu. Táto skutočnosť viedla nielen k zostreniu konkurencie medzi dodávateľmi týchto energetických surovín (či sú to spoločnosti alebo štáty), ale objavením nových rezerv konvenčných a nekonvenčných zdrojov v nových teritóriách a regiónoch aj ku geopolitickému napätiu medzi ekonomickými veľmocami. To všetko je však dôsledkom klesajúcich rezerv konvenčných zdrojov sprevádzaných vysokými cenami týchto zdrojov.

Geopolitické napätie je sústredené prevažne v regiónoch disponujúcich veľkými rezervami energetických zdrojov, najmä ropy a zemného plynu. Ide hlavne o región Kaspického mora a región Stredného východu a severnej Afriky. Samozrejme, napätie v menšom rozsahu je aj v iných regiónoch – Latinskej Ameriky, Ázie, Afriky.

Toto napätie nie je spôsobené len ekonomickými veľmocami usilujúcimi sa zabezpečiť si dostatok diverzifikovaných zdrojov energie pre stále narastajúcu spotrebu, ale aj samotnými gigantickými dodávateľmi surovín. Tie sa snažia využívať svoje terajšie významné postavenie v danom regióne na rozšírenie geopolitického a ekonomického vplyvu, napríklad snahy Saudskej Arábie mať v okolitých krajinách politický a ekonomický vplyv, najmä v Jemene, Bahrajne alebo v Sýrii. Ďalej snažia síce malého, ale bohatého štátu Katar o zvýšenie jeho vplyvu v politickom dia-

ni v mnohých krajinách regiónu počnúc Jemenom, Sýriou, Egyptom až po Líbyu. V rámci regiónu Stredného východu a severnej Afriky sú tiež geopoliticko-nábožensky motivované aktivity Iránu v Iraku, Sýrii, Libanone, ale aj v iných krajinách regiónu, ako napríklad v Bahrajne, Jemene a v Spojených arabských emirátoch. Ďalším príkladom je snaha Ruskej federácie zvýšiť svoju prítomnosť politicky, ekonomicky, ako aj vojensky v mnohých krajinách, najmä v oblasti bývalého Sovietskeho zväzu. Posledným prípadom bola nedávna intervencia Ruska do vnútorných problémov Ukrajiny, i keď na celom politickom probléme Ukrajiny nebola prítomná iba Ruská federácia, ale, aspoň nepriamo, aj západoeurópske krajiny a USA. Podobné aktivity majú aj niektoré krajiny bohaté na ropu a zemný plyn v Latinskej Amerike, napríklad v Brazílii a vo Venezuele v snahe rozšíriť ich politicko-ekonomický vplyv v okolitých krajinách. Spomínané krajiny snažiac sa o väčší politicko-ekonomický vplyv sú v podstate v prvej desiatke najväčších producentov, resp. exportérov ropy alebo zemného plynu.

Na druhej strane ekonomické veľmoci sú napriek veľkej domácej produkcii energetických komodít do veľkej miery závislé od importu týchto komodít aj z politicky nestabilných regiónov.

Tab. č. 1

Producenti, čisti exportéri a čisti importéri zemného plynu^a

Producenti z roku 2012	Bcm*	Podiel z celk. svetovej produkcie v %	Čisti exportéri z roku 2012	Bcm*	Čisti importéri z roku 2012	Bcm*
USA	681	19,8	Ruská federácia	185	Japonsko	122
Ruská federácia	656	19,1	Katar	120	Nemecko	70
Katar	160	4,7	Nórsko	109	Taliansko	68
Irán	158	4,6	Kanada	57	Kórea	48
Kanada	157	4,6	Alžírsko	48	Turecko	45
Nórsko	115	3,3	Turkménsko	37	USA	43
Čína	107	3,1	Indonézia	37	Francúzsko	43
Saudská Arábia	95	2,8	Holandsko	34	Veľká Británia	37
Holandsko	80	2,3	Nigéria	27	Čína	36
Indonézia	77	2,2	Malajzia	21	Ukrajina	32
Ostatné krajiny	1 149	33,5	Ostatné	154	Ostatné	283
Svet	3 435	100,0	Spolu	829	Spolu	827

^a Zahnuje čistých exportérov a čistých importérov plynu plynovodmi a LNG.

*Bcm = miliárd m³.

Prameň: [8]

Spojené štáty americké boli vzhľadom na vysokú spotrebu energie závislé od importu energetických surovín, najmä ropy a zemného plynu z rozvojových krajín Latinskej Ameriky, Afriky a Stredného východu. Tieto regióny boli a stále sú politicky nestabilné, čo ohrozovalo energetickú bezpečnosť najväčšej ekonomiky sveta. Tá sa dlhodobo usilovala o zabezpečenie dodávok energetických surovín aj politicko-vojenskými prostriedkami. Má vybudované vojenské základne vo viacerých ropných arabských krajinách v Arabskom (Perzskom) zálive. Úlohou týchto základní je chrániť malé štáty Arabského zálivu pred potenciálnymi agresormi, ale predovšetkým chrániť ropné zdroje a zabezpečiť prepravné trasy dodávok ropy a zemného plynu nielen do Ameriky, ale aj do Európy a Ázie. Treba povedať, že export ropy regiónu Stredný východ predstavuje okolo 20 mil. b/d, čo je okolo 23 % globálnej spotreby a 36 % celosvetového exportu ropy a ropných produktov (BP [1]). „Z 1,4 mil. armády USA rozmiestnili Spojené štáty okolo 350 tisíc vojakov v 130 krajinách, časť z nich je v oblastiach z čias studenej vojny, no veľká časť z nich sú priamo v, resp. v blízkosti bojových zón v regióne Stredného východu.“ (Piven [13]).

I keď USA dovážali z regiónu Stredného východu len okolo 11 % vlastnej spotreby ropy, nasadili svojich vojakov a vojenskú techniku na ochranu svojich ekonomických záujmov v dvoch vojnách v Perzskom zálive na začiatku 90. rokov minulého storočia, keď viedli koalíciu na oslobodenie Kuvajtu od irackej invázie a následne v roku 2003 na inváziu do Iraku. Mnohí odborníci tvrdia, že americká invázia do Iraku bola vyslovene inváziou na zabezpečenie kontroly nad ropnými zdrojmi v krajine, ktorá disponuje obrovskými rezervami tejto energetickej suroviny (vtedy štvrté a v súčasnosti piate najväčšie dokázané ropné rezervy na svete po Venezuele, Saudskej Arábii, Kanade a Iráne).

„Koniec studenej vojny na začiatku 90. rokov umožnil prirodzený vznik novozjednotenej Európy a Európskej menovej únie. Už v roku 1997 sa zistilo, že zjednotená Európa môže začať predstavovať pre americké storočie úplne novú výzvu. Trvalo jednu dekádu po vojne v Zálive z roku 1991 na vznik plnohodnotnej výzvy, ktorá rezultovala v jednej zo základných ekonomických príčin irackej vojny v roku 2003.“ (Clark [3]).

Dvadsiate storočie je americké storočie. USA sa stali supervelmocou, ekonomicky aj vojensky. Jedným z hlavných faktorov, na základe ktorých sa vybudovala ekonomická veľmoc, je americký dolár ako rezervná a voľne vymeniteľná mena. K udržaniu pozície americkej dominancie a pozície amerického dolára pomohli aj krajiny exportujúce ropu dodržaním „dobrovoľného“ záväzku predávať ropu v americkej mene – v dolári. Podľa viacerých zdrojov k takejto dohode medzi USA a OPEC-om došlo na začiatku 70. rokov minulého storočia, i keď jej pôvod súvisí so začiatkom upevnenia blízkych vzťahov medzi USA a Saudskou Arábiou na konci druhej svetovej vojny, keď sa americkí lídri snažili zabezpečiť prístup k saudskoarabskej rope. „V jednej z mimoriadnych epizód americkej modernej histórie sa americký prezident Franklin D. Roosevelt stretol s kráľom Saudskej Arábie Abdelaziz ben Saudom, zakladateľom modernej saudskej dynastie, po návrate zo summitu spojencov na Jalte. I keď detaily obsahu tohto stretnutia neboli nikdy zverejnené, je vše-

obecne známe, že Abdelaziz ponúkol Rooseveltovi neobmedzený prístup k saudsko-arabskej ropе za to, že sa USA zaväzujú chrániť kráľovskú rodinu pred vnútorným a vonkajším útokom.“ (Klare [9]) Treba povedať, že USA ako jedna z najvýznamnejších mocností bipolárneho sveta v 20. storočí využívali svoju ekonomickú a vojenskú silu na zabezpečenie energetických zdrojov a ochranu štátnych záujmov na viacerých frontoch.

„Tichá vojna medzi dolárom a eurom o globálnu nadvládu je jadrom tejto novej fázy amerického storočia, uvedenej v tomto texte ako petrodolárová vojna. Je výrazne rozdielna od skoršej doby – od roku 1944 do roku 1999. Konečnou cenou v tejto hre stratégie je mena, ktorú používa OPEC ako svoj medzinárodný štandard pre ropné transakcie. Vždy ním bol dolár, ale euro v súčasnosti ohrozuje dosiahnutú dohodu. Inými slovami, sme svedkami tichej ropno-menovej vojny medzi USA a EÚ. Petrodolárová vojna sa začala 19. marca 2003, keď USA podnikli nevyprovokovanú vojenskú inváziu do Iraku spolu s Veľkou Britániou a Austráliou. Táto vojna je založená na dvoch hlavných faktoroch: používanie americkej armády na zabezpečenie fyzickej kontroly nad ostávajúcimi celoplanetárnymi rezervami uhl'ovodíkov a používanie americkej armády a jej rôznych spravodajských agentúr na posilnenie petrodolárovej dohody.“ (Clark [3], s. 27).

Michael T. Klare v úvode svojej knihy *Resource Wars* konštatuje, že „na konci 20. storočia sa stalo zabezpečenie tokov ropy z Perzského zálivu jednou z najdôležitejších funkcií americkej armády.“ (Klare [9]).

Vďaka rýchlemu rozvoju informačných technológií a s tým spojenou revolúciou internetu je prevažná väčšina gramotných ľudí schopná analyzovať príčiny a dôsledky väčšiny vojenských akcií, resp. intervencií ekonomických veľmocí v krajinách či regiónoch bohatých na energetické suroviny, ako napríklad Stredný východ, stredná Ázia či Euroázia.

„Irak ťažko môže byť jedinou krajinou, v ktorej americkí vojaci riskujú svoje životy na dennom poriadku na ochranu tokov ropy. V Kolumbii, Saudskej Arábii a v Gruzínskej republike americký personál trávi tiež svoje dni a noci ochranou ropovodov a rafinérií alebo dohliadaním na domáce sily, ktoré vykonávajú túto úlohu. Americkí námorníci ochraňujú ropu v Perzskom zálive, Arabskom mori, Juhočínskom mori a na iných morských trasách, cez ktoré sa prepravuje ropa do Spojených štátov amerických a ich spojencom. V skutočnosti sa americká armáda postupne konvertuje na globálnu službu ropnej ochrany.“ (Klare [10]).

2 Región Kaspického mora a stupňujúca sa rivalita medzi USA a Ruskou federáciou

Pobrežie kaspického regiónu tvoria Irán a krajiny bývalého Sovietskeho zväzu (Rusko, Kazachstan, Azerbajdžan, Turkmenistan a Uzbekistan. Tento región disponuje druhými najväčšími rezervami ropy a zemného plynu po regióne Stredného východu. Po rozpade Sovietskeho zväzu na začiatku 90. rokov dvadsiateho storočia sa krajiny ležiace pri Kaspickom mori podobne ako iné krajiny bývalého Sovietske-

ho zväzu snažili otvoriť svoje trhy vonkajšiemu svetu a vymaniť sa zo závislosti od Moskvy. Západné krajiny na čele s USA hľadali cesty, ktoré im umožnia dostať sa k energetickým zdrojom v regióne. Mnohé západné ropné spoločnosti začali investovať do energetického sektora Kazachstanu, Azerbajdžanu a Turkmenistanu. Rusko si bolo vedomé rizika západných investícií v spomínaných krajinách, ktoré môžu ovplyvňovať jeho celkovú bezpečnosť. No vzhľadom na vnútorné politické a ekonomické problémy bolo vtedy príliš slabé na to, aby tomu mohlo zabrániť. Záujem USA v tomto regióne nabral na intenzite s rastom investícií amerických transnacionálnych ropných spoločností v krajinách regiónu Kaspického mora. Rivalita medzi USA a Ruskou federáciou sa znovu začala stupňovať. Rusko považuje tento región tradične za teritórium svojho vplyvu a ropa a zemný plyn, ktoré produkujú niektoré krajiny regiónu Kaspického mora, prechádzajú cez jeho územie.

Tab. č. 2

Dokázané rezervy ropy a zemného plynu v krajinách regiónu Kaspického mora ku koncu roka 2012

Krajina	Ropa (v mld. barelov)	Zemný plyn (v mld. m ³)
Azerbajdžan	8,5	1 444
V Kaspickom mori	6,8	1 303
V kaspickej pevnine	1,7	142
Irán	0,5	57
V Kaspickom mori	0,5	28
V kaspickej pevnine	(s)	28
Kazachstan	31,2	2 946
V Kaspickom mori	15,7	1 020
V kaspickej pevnine	15,5	1 926
Rusko	6,1	3 089
V Kaspickom mori	1,6	397
V kaspickej pevnine	4,5	2 691
Turkmenistan	1,9	538
V Kaspickom mori	1,1	255
V kaspickej pevnine	0,8	283
Uzbekistan*	(s)	198
V Kaspickom mori	0	0
V kaspickej pevnine	(s)	198
Spolu	48,2	8 272
V Kaspickom mori	19,6	3 003
V kaspickej pevnine	28,6	5 269

* Uzbekistan nie je pobrežná krajina Kaspického mora, ale vlastní energetické zdroje v tzv. kaspickej nádrži. Preto sme ho zahrnuli do skupiny regiónu Kaspického mora.

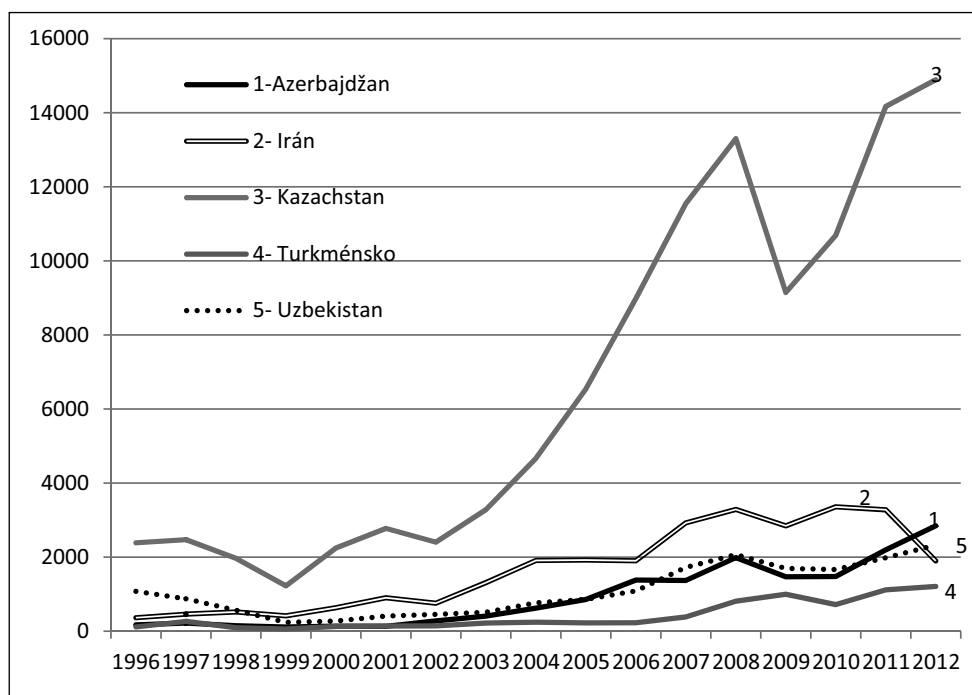
(s) = nepodstatné desatinné číslo

Prameň: [2] a vlastné výpočty.

Okrem toho tento región je pre Ruskú federáciu strategický z ekonomického, politického, ako aj bezpečnostného hľadiska. Je to pochopiteľné, keďže samotná Ruská federácia je dôležitou súčasťou tohto regiónu. Po politickej stabilizácii a ekonomickom oživení Ruska, najmä po nástupe Putina k moci, sa zmenila tak ekonomická, ako aj zahraničná politika krajiny. Zintenzívnila sa politická a ekonomická spolupráca medzi Ruskom a krajinami regiónu Kaspického mora, najmä v sektoroch ropy a zemného plynu. Ruské gigantické štátne ropné spoločnosti zvýšili investície do vybudovania ropovodov a plynovodov z tejto oblasti, čo vyhovovalo viacerým krajinám regiónu vzhľadom na finančnú náročnosť projektov a na dlhé a kvalifikované skúsenosti Ruska v realizácii infraštruktúrnych projektov v ropnom a plynárenskom priemysle. Obchodné vzťahy, ktoré po rozpade Sovietskeho zväzu medzi Ruskou federáciou a krajinami regiónu Kaspického mora oslabli, boli začiatkom 3. tisícročia znovu oživené.

Graf č. 1

Celkový export Ruskej federácie do krajín Kaspického mora v mil. USD

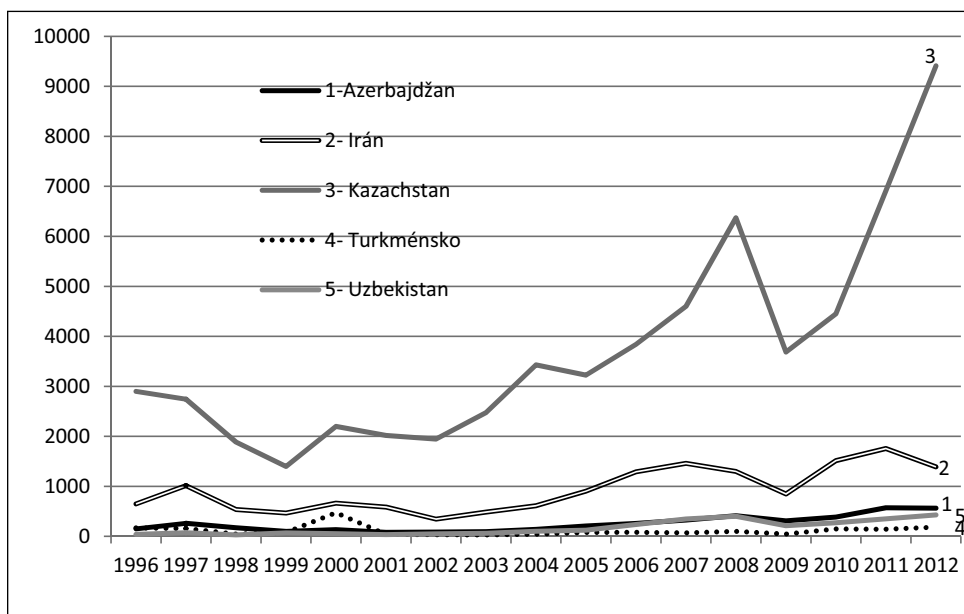
Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov Comtrade, OSN [4].

Kým celkový export Ruskej federácie do krajín kaspického regiónu vzrástol od roku 2000 do roku 2012 v priemere o 23 % ročne, celkový import zo spomínaných krajín vzrástol v priemere o 18 % ročne. Prevažnú časť rastu obchodných tokov za-

znamenała s Kazachstanom. Vývoz a dovoz ropy a ropných produktov a zemného plynu predstavoval medzi RF a obchodnými partnermi Kaspického mora okolo 20 % celkového toku tovarov.

Graf č. 2

Celkový import Ruskej federácie z krajín Kaspického mora v mil. USD

Prameň: vlastné spracovanie na základe údajov Comtrade, OSN [4].

USA, ktoré sú najdôležitejším členom Severoatlantickej aliancie, podporujú rozšírenie NATO do východnej Európy, resp. do krajín susediacich s Ruskou federáciou. Je otáznou, či rozšírenie NATO alebo jeho úzka spolupráca s krajinami susediacimi s Ruskou federáciou je len prostriedok, ktorým sa USA a ich európski spojenci dostanú k vzácnym energetickým zdrojom v týchto krajinách. Mnohí odborníci v politike a bezpečnosti tvrdili, že rozšírenie NATO do východnej Európy, najmä do oblastí hraničiacich s Ruskou federáciou, neprispieje k stabilizácii celého regiónu. Treba povedať, že posledné udalosti na Ukrajine a následné odtrhnutie Krymu s pomocou Ruskej federácie je vlastne dôsledkom stupňujúcej sa rivality medzi USA a Ruskou federáciou. USA ubezpečujú európskych partnerov, že im vedia pomôcť a dodať skvapalnený zemný plyn v prípade prerušenia dodávok zemného plynu z Ruskej federácie. Avšak takáto pomoc nepostačuje na pokrytie okolo 30 % spotreby zemného plynu EÚ a okolo 35 % ropy pochádzajúcej z RF. Podľa EÚ jej závislosť od ruských energetických zdrojov zemného plynu a ropy bude rásť z terajších 60 % na okolo 80 % v roku 2035. Preto je sporné, či EÚ niečo získa, ak dôjde k eskalácii vzťahov s Ruskou federáciou. Navyše, produkcia nekonvenčného zemného

plynu, najmä bridlicového, je podľa niektorých médií zaoberajúcich sa energiou nerentabilná, a teda je z dlhodobého hľadiska neudržateľná, keďže náklady na produkciu podstatne prevyšujú predajnú cenu tohto zdroja. Podľa portálu energyandcapital štyri najväčšie spoločnosti operujúce v ťažbe bridlicového plynu (Chesapeake, Southwestern, Devon a EOG) zaznamenali v rokoch 2008 – 2012 negatívny cash flow v hodnote 53 mld. USD, keď ich kapitálové výdavky v tomto období boli okolo 132 mld. USD a príjmy okolo 79 mld. USD. Treba zdôrazniť, že doterajšie aktivity USA, Európy alebo Ruska, či už politické, ekonomické alebo bezpečnostné, smerujú prevažne k dosiahnutiu maximálnej kontroly nad energetickými zdrojmi. Aktivity v tomto smere robí aj Čína, i keď relatívne s rozdielnymi metódami.

Čína má vlastnú energetickú stratégiu, ktorá sleduje dosiahnutie energetickej bezpečnosti svojej gigantickej a dynamizujúcej sa ekonomiky. V oblasti kaspického regiónu sa Čína snaží dostať k energetickým zdrojom cez Kazachstan, ktorý je nielen susednou krajinou, ale disponuje obrovskými rezervami ropy a zemného plynu. Čínska vláda venuje veľkú pozornosť spolupráci s Kazachstanom v oblasti energetiky a súčasne intenzívne rozvíja priateľské vzťahy so spomínanou krajinou a rešpektuje jej politiku a model rozvoja, ktorý si zvolila na základe svojich domácich podmienok. Rovnako podporuje čínske firmy, aby kooperovali s kazašskou stranou v oblasti energetiky. Na rovnakej línii čínska vláda intenzívne podporuje kooperáciu s kazašskou stranou v poľnohospodárskom, vo finančnom, ako aj v iných neenergetických sektoroch. Tieto čínske aktivity kazašská strana len privítala a následne uprednostňuje čínske firmy operujúce v oblasti energetiky pred inými zahraničnými spoločnosťami. Jedným z veľkých projektov medzi Čínou a Kazachstanom je financovanie čínskou stranou vybudovaného spoločného ropovodu, ktorý vyváža ropu zo strednej Ázie do Číny, a bol dokončený v rôznych etapách medzi rokmi 2003 a 2009.

3 Rusko-americká rivalita – Kaspický región verzus Ukrajina

Súčasný nepokoje na Ukrajine majú historické pozadie minimálne od skončenia studenej vojny v kontexte rusko-americkej rivality o kontrolu nad energetickými zdrojmi, pochádzajúcimi najmä z kaspického regiónu.

„Pre obchádzanie Ruska a Iránu USA chcú, aby veľké ropné konzorciá vybudovali nové ropovody a plynovody prechádzajúce dnom Kaspického mora z Kazachstanu a Turkmenistanu do Azerbajdžanu a následne do Gruzínska a Turecka.“ (Klare [9]). To ide o americkú energetickú bezpečnosť, ktorá závisí od diverzifikácie našich zdrojov ropy a zemného plynu na celom svete. Vtedajší minister energetiky USA Bill Richardson takto vysvetľoval v roku 1998 kroky USA uvedené v predchádzajúcej vete. (Klare [9] s. 90).

Treba povedať, že v kaspickom regióne operujú od začiatku 90. rokov západne transnacionálne ropné a plynárenské spoločnosti. Tie sú prítomné najviac v Kazachstane, Azerbajdžane a v Uzbekistane, ako napríklad koncern BP Amoco a ExxonMobil alebo Chevron, Royal Dutch/Shell Elf Aquitaine of France, Agip of Italy

atď. Investovali a investujú miliardy dolárov do prieskumu, produkcie a vybudovania ropovodov a plynovodov v tomto regióne.

Pre splnenie geopoliticko-ekonomického cieľa konajú všetky americké administratívy rôznymi kanálmi – diplomatickými, ekonomickými, bezpečnostnými, ako aj vojenskými. „Prostredníctvom diplomatických kanálov prezident USA Bill Clinton počas prvého funkčného obdobia pozval lídrov Azerbajdžanu, Kazachstanu a Turkmenistanu na oficiálnu návštevu Bieleho domu, pričom hlavným cieľom návštevy bolo presvedčiť lídrov spomínaných štátov, aby schválili nový potrubný systém spájajúci Kaspické more s Tureckom a Stredozemným morom. Prezident USA prisľúbil týmto krajinám poskytnúť významnú ekonomickú a vojenskú pomoc.“ (Klare [9] s. 91). Len v rokoch 1998 – 2000 USA poskytli krajinám kaspického regiónu (bez Ruska a Iránu) ekonomickú a vojenskú pomoc v hodnote vyše 1 mld. USD. Na druhej strane Ruská federácia sa snažila všetkými prostriedkami, aby významná časť produkcie ropy a zemného plynu z Kaspického mora prechádzala cez existujúci ruský potrubný systém do Čierneho mora a Európy. Toto umožňuje Ruskej federácii nielen získať značné finančné prostriedky do štátnej pokladnice, ale aj zabezpečiť istú kontrolu nad energetickými zdrojmi Kaspického mora.

USA a Ruská federácia vynakladali a vynakladajú veľké úsilie na dosiahnutie svojich cieľov. Počas cenového boomu ropy a zemného plynu, ktoré vyvrcholilo v roku 2008, sa Ruská federácia rozhodla vybudovať nové plynovody Nord Stream a South Stream. Obidva plynovody majú na jednej strane dopraviť plyn z Kaspického mora a Ruskej federácie do Európy, a na druhej strane obchádzajú územie Ukrajiny. Európa chcela s podporou USA (aspoň politickou) vybudovať vlastný plynovod NABUCCO, ktorý vzhľadom na nedostatok investícií a vplyvom geopolitických faktorov nevstúpil do procesu realizácie.

USA a Ruská federácia poznajú svoje schopnosti a možnosti. USA nie sú schopné prikázať väčšine amerických ropných spoločností, aby neprepravovali významnú časť svojej produkcie cez Ruskú federáciu. Na druhej strane Ruská federácia nie je schopná dominovať tokom ropy a zemného plynu z Kaspického mora alebo výraznejšie obmedziť vplyv USA v regióne. Niet pochyb, že obidve strany budú pokračovať v rivalite o kontrolu energetických zdrojov nielen v kaspickom regióne. Posledné udalosti na Ukrajine toto len potvrdzujú. Konzervatívni politici z oboch strán problém len zostrujú. Ruskí konzervatívci si myslia, že majú prednostné právo na kontrolu nad energetickými zdrojmi nachádzajúcimi sa v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu a považujú vstup amerických ropných a plynárenských spoločností do energetického sektora v spomínaných krajinách za ohrozenie národnej bezpečnosti a záujmov Ruskej federácie. Na druhej strane, americkí konzervatívci si myslia, že po rozpade Sovietskeho zväzu a politických a ekonomických zmenách v Európe nemá USA ako najmocnejšia a najväčšia ekonomika na svete konkurenta a že má právo kontrolovať toky energetických zdrojov kdekoľvek na svete, aj na územiach krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Konzervatívni politici pritom zabúdajú, že energetické zdroje nachádzajúce sa v nezávislých krajinách sú len majetkom občanov týchto krajín. Zabúdajú, že návrat k bipolárnemu svetu je nemožný, najmä po

dynamickom raste čínskej ekonomiky, ktorá je v súčasnosti druhá najväčšia na svete, čím adekvátne narastá jej dopyt po energetických zdrojoch. Táto ekonomika svojimi metódami a politikami zabezpečuje energetické zdroje nekonfliktne, pričom môže „zamiešať karty“ nielen v regióne Kaspického mora, s ktorým susedí, ale aj v iných regiónoch bohatých na energetické zdroje, či už je to Stredný východ alebo Afrika.

Posledné udalosti na Ukrajine nie sú výsledkom vnútorných politických zmien vychádzajúcich len zvnútra krajiny, zároveň nie sú výsledkom dlhodobého politicko-ekonomického problému medzi Ukrajinou a Ruskom. Ukrajina sa stala miestom stretu ekonomických mocností. Kým EÚ podporuje terajšiu vládu na Ukrajine, ktorá je proeurópska, s cieľom postupne pridružiť krajinu k EÚ a tým získať nový trh pre európske výrobky a expanziu európskych firiem na východ. USA, ktoré vstupujú v týchto udalostiach ako EÚ spojenec a obhajca demokracie, však majú iné záujmy ako len ekonomické. Ich záujmy sú vojensko-strategického charakteru. USA vidí Ukrajinu ako ďalšieho budúceho člena Severoatlantickej aliancie (NATO), čím by sa dostali k strategickým hraniciam RF a v konečnom dôsledku by mohli kontrolovať toky energetických zdrojov prechádzajúce cez Ukrajinu.

Na druhej strane na Ukrajine vstupuje Ruská federácia všetkými možnými prostriedkami tak ekonomickými, ako aj vojenskými. Ukrajina je pre Ruskú federáciu nielen dôležitá susedná krajina, v ktorej žije okolo 9 mil. občanov ruskej národnosti, ale je politicko-ekonomický a vojenský partner strategického významu. V prípade, že by došlo k vyhroteniu situácie na východe Ukrajiny, podľa vyjadrení európskych a amerických politikov by to znamenalo uvalenie ekonomických sankcií na Ruskú federáciu. Ak by k tomu došlo, stratili by obidve strany, EÚ i Ruská federácia, ale USA by to ekonomicky vôbec neublížilo. Je však jasné, že najväčšie straty by niesla EÚ, keďže je závislá od dovozu okolo 1/3 svojej spotreby ropy a zemného plynu z Ruskej federácie. Výpadok takéhoto veľkého množstva ropy a zemného plynu je veľmi ťažko nahraditeľný, dokonca nie je možné ho v blízkej budúcnosti nahradiť inými kanálmi či inými zdrojmi. Ruská federácia by síce tiež utrpela veľké ekonomické straty, aspoň na začiatku, avšak nie také veľké v porovnaní s EÚ, pretože by postupne vedela predať prevažnú časť svojho prebytku energetických komodít iným odberateľom, najmä z Ázie.

Je preto otázne, či EÚ v čase ekonomických a finančných problémov, ktoré ťažia jej ekonomiky a v čase veľmi pomalého zotavovania sa z krízy, môže pristúpiť k takým razantným a veľmi bolestným krokom, ktoré by mohli vrátiť zoskupenie k ekonomickej recesii na neurčito. Kroky EÚ by mali predovšetkým smerovať k upokojeniu situácie medzi Ukrajinou a Ruskou federáciou a k riešeniu sporu trpezlivým spôsobom berúc do úvahy záujmy EÚ tak z krátkodobého, ako aj dlhodobého hľadiska.

Záver

S rastom dopytu po energetických zdrojoch a pri stupňujúcich sa bezpečnostných hrozbách nadobúda čoraz väčší význam otázka energetickej bezpečnosti. Nie je náhoda, že sa viac diskutovalo o energetickej bezpečnosti po prvom ropnom šoku v 70.

rokoch. Ropa a zemný plyn majú veľké miesto v energetickom mixe väčšiny krajín sveta, čo zvyšuje ich význam v globálnej energetickej bezpečnosti.

Jednotlivé krajiny sa snažia dostupnými prostriedkami a možnosťami zabezpečiť energetické zdroje pre chod hospodárstva a dôstojné fungovanie spoločnosti. Vzhľadom na rastúce ceny energetických zdrojov a postupne vyčerpávanie niektorých z nich krajiny, resp. medzinárodné subjekty hľadajú optimálne riešenia aj s investíciami do nových technológií nielen pre zvýšenie ťažby a zníženie nákladov, ale aj pre objavenie a rozvoj nových obnoviteľných zdrojov energie.

V súčasnosti sa energia produkuje z konvenčných a nekonvenčných zdrojov. To znamená, že s rozvojom nových technológií sa podarilo ťažiť energetické zdroje, ktoré boli v minulosti veľmi ťažko dostupné, ba dokonca nevyťažiteľné. Inovácie a nové technológie nie sú využité len v ťažobnom priemysle (ťažba ropy a zemného plynu z bridlíc, nízkopriepustných pieskov, metán z uhoľných slojov atď.), ale aj v efektívnom spracovaní energetických komodít (skvapalnenie plynu atď.) a v rozvoji obnoviteľných zdrojov energie (solárna, veterná, jadrová, hydrologická energia, energia z biomasy atď.).

Treba tu zdôrazniť, že nové technológie sú kľúčom k riešeniu otázok energetickej bezpečnosti každého štátu. Sú významným prvkom zvýšenia produkcie a rezerv ropy a zemného plynu a zároveň sú základom diverzifikácie zdrojov energie a efektivity ich použitia.

Literatúra

- [1] BP Statistical Review of World Energy, June 2014. Dostupné na <<http://www.bp.com/statisticalreview>>.
- [2] Caspian Sea Region, EIA, August 26, (2013) dostupné na <http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf>
- [3] CLARK, I. (2005): *Legitimacy in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- [4] Comtrade, OSN, 2014. <<http://comtrade.un.org/db/dqBasicQuery.aspx>>
- [5] CROOKS, Ed.: US shale gas bonanza: new wells to draw on. 2011. Dostupné na <www.ft.com/coms/s/> 5. októbra 2011.
- [6] DALY, M. : Next-generation deepwater technologies. 2013. Dostupné na <www.oilandgastechology.net/blogs/>.
- [7] GALEANO, E.: *Open Veins of Latin America: Five Centuries of the Pillage of a Continent*. Translated by Cedric Bellfrage, 1997. 25th Edition. Forwarded by Isabel Allende. Monthly Review Press, New York, USA. ISBN: 9780-0-583-45991-0.
- [8] Key World Energy statistics, 2013, IEA. <www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2013.pdf>
- [9] KLARE, M. T.: *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Henry Holt and Company, 2002. ISBN-13: 978-0-8050-5576-4.
- [10] KLARE, M. T.: 'Oil wars: transforming the American military into a global oil-protection service', TomDispatch.com, 7 Oct. 2004, URL. <<http://www.tomdispatch.com/index.mhtml?pid=1888>>
- [11] Next* magazin issue 5 Chevron. The next generation of energy technology 2012. <<http://www.chevron.com/documents/pdf/nextissue5.pdf>>

- [12] OBADI, S. M. a KORČEK, M: *Energetická bezpečnosť EÚ so zameraním na ropu a zemný plyn: teoretické pohľady a empirické dôkazy*. Bratislava: Vydavateľstvo VEDA, 2014. ISBN: 978-80-224-1386-2.
- [13] PIVEN, B. : Map: US base encircle Iran. 2012. Dostupné na <www.aljazeera.com/indepth/interactive>.
- [14] STANĚK, P. a kol.: *Tektonické zmeny v globálnej ekonomike*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2014. - 166 s. - ISBN 978-80-225-3939-5.
- [15] STIEGEL, J.: Eco-friendly Oil Drilling.18.3.2013. <http://www.energyandcapital.com/articles/eco-friendly-oil-drilling/3170>
- [16] UN Comtrade Databases, 2014. <<http://comtrade.un.org/data/>>
- [17] WEO, 2012: Special report on unconventional gas EIA, USA.
- [18] WEO, EIA, Special report, 2011.